

РОЗДІЛ 5. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ
КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИPRINCIPLES OF ADULT EDUCATION IN THE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL
THOUGHT OF THE COUNTRIES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE

У статті окреслено розуміння поняття дорослої людини з точки зору андрагогічної науки та дидактики країн Центральної та Східної Європи, визначено особливості дорослого віку. Зокрема, поняття дорослості включає в себе низку ознак, наприклад, нормальний соматичний та психічний розвиток, сформований інтелект, сформована особистість, соціально вагомий статус тощо. Водночас у суспільстві дорослість виражається офіційним визнанням у формі надання виборчого права, кримінальної відповідальності особи, отримання водійських посвідчень та документів, що засвідчують особу, тощо. Доведено, що ці особливості дорослих людей впливають на організацію їх освіти та навчання. З огляду на це андрагогічна наука, спираючись на загальнопедагогічну теорію навчання, освіти та виховання, виробляє свою специфічну систему навчання. Зокрема, андрагогічна наука виробила принципи навчання дорослих, які окреслено у статті. Застосування і дотримання принципів освіти дорослих на практиці створюють об'єктивну основу для виявлення і досягнення якості та ефективності навчання. Так, дотримання принципу взаємозв'язку між трудовим і професійним навчанням дозволяє точно орієнтувати і вивчати зміст навчання, грамотно розробляти навчальні плани і програми, які матимуть значну практичну цінність. Принцип «гнучкості» полягає у забезпеченні найбільш повної адаптивності змісту, форм та методів навчання до освітніх потреб дорослих. Принцип цілісності освіти передбачає єдність компетентності, готовності, зацікавленості і практичної застосовності робочої сили в певній галузі суспільного виробництва. Принцип безперервності освіти передбачає послідовний перехід від дошкільного навчання до шкільного, потім до професійного та післядипломного, а також забезпечує розвиток організованої самоосвіти. Окреслені принципи є своєрідним підґрунтям для організації, проведення та управління освітнім процесом у галузі навчання дорослих, складають основу для розробки комплексного професійного андрагогічного підходу до організації та здійснення навчання дорослих людей, що об'єктивно необхідно для визначення якості та ефективності професійних і андрагогічних позицій.

Ключові слова: принципи навчання, освіта дорослих, андрагогіка, безперервне навчання, дорослий учень.

In the article, the concept of an adult was outlined in terms of andragogical science and didactics of the countries of Central and Eastern Europe. Adult age features have been determined. The concept of adult includes a number of features, for example, normal somatic and mental development, formed intellect, formed personality, socially significant status, etc. In a society, adult life is expressed by official recognition in the form of granting the right to vote, criminal liability of a person, obtaining driver's certificates and documents certifying a person, etc. These peculiarities of adults influence the organization of their education and training. Andragogic science is based on the general pedagogical theory of education in education. Andragogy science produces its own specific learning system. In particular, andragogy science has developed the principles of adult education. These principles are outlined in the article. Applying and adhering to the principles of adult education in practice creates an objective basis for the identification and achievement of the quality and effectiveness of learning. Compliance with the principle of the relationship between work and professional training allows you to accurately orient and study the content of training, competently develop curricula and programs that will be of considerable practical value. The principle of "flexibility" is to ensure the most complete adaptability of content, forms and teaching methods to the educational needs of adults. The principle of the integrity of education involves the unity of competence, readiness, interest and practical applicability of the workforce in a certain field of social production. The principle of the continuity of education involves a consistent transition from pre-school to school, then to vocational and post-graduate. The principle of the continuity of education also ensures the development of organized self-education. The outline principles are a peculiar basis for organizing, conducting and managing the educational process in adult learning. The principles form the basis for the development of a comprehensive professional andragogical approach to the organization and training of adults. This approach is necessary to determine the quality and effectiveness of professional and andragraphic positions. **Key words:** principles of education, adult learning, andragogy, continuous education, adult learner.

УДК 374.7(4)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-29>

Боярська-Хоменко А.В.,
канд. пед. наук,
докторант кафедри початкової,
дошкільної та професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Досягнення якості та ефективності освіти є однією з основних емпіричних проблем у всіх соціальних сферах. Ця обставина також визначає зацікавленість науки у вивченні сутності, визначенні основних законів навчання, конкретних проявів його якості та ефективності на практиці, визначення провід-

них принципів і вимог, норм і правил для здійснення ефективного навчання та підвищення якості освітніх процесів, продуктів, послуг тощо. Водночас проблема підвищення якості освіти має як практичний, так і теоретико-методологічний характер, і в обох аспектах це важливо для андрагогіки як науки, метою якої є освіта та професійна підготовка дорослих.

Сьогодні освіта дорослих визнана частиною освіти впродовж життя не лише в Україні, а й у провідних країнах світу, зокрема, в країнах Центральної та Східної Європи. Варто зазначити, що розробка андрагогічної теорії та практики в європейських країнах підтримується владою, промисловістю та соціальною сферою. Так, зокрема, серед пріоритетних напрямів розвитку освіти дорослих є визначення потреб дорослих у професійній підготовці та працевлаштуванні з урахуванням майбутніх тенденцій та змін у їх кваліфікації, офіційне визнання та сертифікація неформальної та інформальної освіти дорослих, оптимізація наявних компетентностей тощо.

Таким чином, вивчення теоретичних основ навчання дорослих в країнах Центральної та Східної Європи стане потужним підґрунтям для формування як теоретичної, так і практичної бази навчання дорослих в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні основи навчання дорослих були предметом низки наукових досліджень. Зокрема, О. Пашко [8] визначила принципи навчання дорослих, спираючись на власний практичний досвід. Т. Гаман та Г. Малдаван розкрили провідні принципи андрагогіки, спираючись на особливості системи підвищення кваліфікації управлінських кадрів [6]. Л. Барановська та М. Барановський на основі «Концепції освіти дорослих в Україні» та інших нормативно-правових документів і наукових праць визначили особливості навчання дорослих у системі післядипломної освіти України, зокрема, основні принципи навчання дорослих [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас у вітчизняній науково-педагогічній літературі недостатньо дослідженими та висвітленими залишаються питання розвитку теоретичної бази освіти дорослих у країнах Центральної та Східної Європи.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури визначити провідні принципи навчання дорослих у педагогічній теорії та практиці країн Центральної і Східної Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна андрагогіка є частиною наукової системи, котра розглядається, зокрема, як найбільш вагомий напрям андрагогічної практики – професійне навчання та освіта дорослих. Варто підкреслити об'єктивний факт того, що поруч із загальними рисами андрагогічної практики та закономірностей, котрі виникають у процесі навчання дорослих, професійна підготовка має й іншу специфіку. Ця специфіка визначається андрагогічними характеристиками самої професійної кваліфікації як особливого результату освітнього процесу та як специфічного освітнього продукту.

З позиції андрагогіки, дорослі – це люди, які перебувають у найбільш активному періоді свого

життя – періоді зрілості. Разом з тим поняття зрілості зводиться до таких ознак: нормальний соматичний та психічний розвиток, сформовані інтелект та особистість, соціально вагомий статус тощо. У соціумі всі ці ознаки виражаються публічним визнанням у формі надання виборчого права, кримінальної відповідальності, отримання спеціальних документів, що засвідчують особу, тощо. Характерною ознакою періоду дорослості є зміна основного виду діяльності людини. Так, у дитинстві це гра, у шкільні роки – навчання, а на етапі дорослості – це професійна трудова діяльність. Завдяки цьому доросла людина формується як особистість та набуває соціальної автономії, економічної незалежності, соціального статусу та певного рівня самооцінки [4].

Перераховані вище особливості дорослих людей впливають на організацію їх освіти та навчання. У наш час існує певне нерозуміння відносно специфіки освіти дорослих через особливості дорослих учнів. Це можна пояснити недостатнім розвитком андрагогічної науки, котра повинна розробляти принципи, форми, методи та інструменти як загального андрагогічного підходу, так і андрагогічної організації й методики викладання. Андрагогічна наука, спираючись на загальнопедагогічну теорію навчання, освіти та виховання, виробляє свою специфічну систему навчання. Професійна підготовка дорослих як організація, методологія та практична реалізація у наш час перебуває ближче до традиційної педагогічної думки, ніж до професійної андрагогіки [5]. У той самий час вже є зрозумілим, що всі зусилля з удосконалення практики навчання з використанням традиційного підходу та класичних педагогічних засобів призводять лише до обмежених та тимчасових результатів. У деяких випадках це навіть протидіє інноваціям в освіті, що ускладнює процес реалізації добре розроблених освітніх програм та інструментів навчання, які вже довели свою цінність та ефективність. Основною причиною цього є недостатня кількість професійних андрагогістів – підготовлених менеджерів освіти дорослих, лекторів, організаторів, методологів та інших спеціалістів, котрі застосовують андрагогічну організацію та методологію в освіті дорослих з широким застосуванням інноваційних інформаційних та комунікаційних технологій, конструктивізму та індивідуального підходу, самоосвіти тощо. Натомість освіта дорослих продовжує здійснюватись у формі традиційних лекцій та групових занять в усталеному педагогічному стилі, що не сприяє створенню стійких андрагогічних стосунків та стосунків між дорослими учасниками освітнього процесу. З цієї самої причини низка заходів не проводиться тренерами з вираженням андрагогічним характером. До таких заходів можна віднести розробку індивідуальних освітніх програм, уточ-

нення мети та завдань навчання дорослих, стимулювання дорослих учнів, провокування дискусій, обговорення практичних питань, розвиток навичок дорослих учнів приймати вірні рішення, розробка керівництва щодо поліпшення навчання дорослих тощо. За таких умов можливості для ефективного навчання дорослих, для підвищення його рівня та якості значно скорочуються [2].

Загальновідомо, що освіта дорослих має свої специфічні особливості, зокрема, урахування наявності професійної підготовки і певного рівня кваліфікації у дорослих учнів. Саме це і є основою для визначення принципів освіти дорослих. Застосування і дотримання принципів освіти дорослих на практиці створюють об'єктивну основу для виявлення і досягнення якості та ефективності навчання. Принципи є своєрідним підґрунтям для організації, проведення та управління освітнім процесом у галузі навчання дорослих. Пропонуємо розглянути провідні принципи навчання дорослих у країнах Центральної та Східної Європи.

Принцип взаємозв'язку між трудовим і професійним навчанням. Навчання дорослих ґрунтується на оволодінні практичними прийомами та методами трудової діяльності, базується на потребах, що виникають через розвиток виробництва, розширення ринку праці та потребу у кваліфікованій робочій силі. Освіта дорослих спрямована на їх повне задоволення. Принцип взаємозв'язку між трудовим та професійним навчанням відображає об'єктивне андрагогічне трудове право, що є керівним фактором розвитку діяльності дорослої людини та виражає логістичний характер навчання дорослих. Такий підхід відображає навчання як частину трудової діяльності дорослих людей. Дотримання зазначеного принципу дозволяє точно орієнтуватися і вивчати зміст навчання, грамотно розробляти навчальні плани і програми, які матимуть значну практичну цінність. Разом з тим дотримання цього принципу також пов'язано з урахуванням професійних стандартів як основи для визначення мети та завдань навчання, як критерій оцінки результатів освіти дорослих шляхом максимальної інтеграції навчання в процеси виробництва, проведення навчання в умовах, наближених до реальних [1].

Принцип «гнучкості». У країнах Центральної та Східної Європи навчання вважається «гнучким», коли воно може здійснюватись в різних форматах, котрі відповідають умовам, вимогам і потребам дорослих учнів. Тобто принцип «гнучкості» передбачає забезпечення найбільш повної адаптивності змісту, форми та методів навчання до освітніх потреб дорослих. Зазначений принцип відображає об'єктивну необхідність адаптації процесу навчання до способу життя, культури і менталітету, освітнього і професійного рівня дорослих. Застосування принципу «гнучкості» навчання

означає відхід від стандартних моделей навчання, застосування адаптивних та нетрадиційних форм і методів навчання, сучасних технічних та інших інструментів навчання тощо. Дотримання цього принципу зобов'язує освітні організації для дорослих максимізувати свою діяльність по відношенню до дорослих, ставлячи їх у центр процесу навчання. Необхідною умовою для цього є забезпечення спеціалізованої підготовки вчителів з теорії та практики андрагогіки, ознайомлення педагогів із особливостями навчання дорослих, а також розвиток ефективності роботи з дорослими учнями. Відповідно до цього принципу освітні установи повинні застосовувати індивідуальний підхід до кожного учня відповідно до можливостей та умінь дорослих учнів навчатися самостійно [7].

Принцип цілісності освіти. Навчання можна вважати цілісним, коли воно формує професійно-кваліфікаційний профіль дорослих учнів відповідно до андрагогічної моделі професійної кваліфікації. Зокрема, це передбачає єдність компетентності, готовності, зацікавленості і практичної застосовності робочої сили в певній галузі суспільного виробництва. Дотримання цього принципу вимагає від освітніх організацій встановлення адекватної мети та завдань навчання, визначення рівня попередньої кваліфікації для отримання певного ступеню освіти, використання широкого комплексу форм, методів та інструментів для управління, аналізу, діагностики, консультування та навчання. Разом з тим ці методи та інструменти повинні бути спрямовані на точний відбір учнів, основними критеріями якого мають бути знання, навички та компетенції, сучасна культура праці і мотивація, а також підтримка повної зайнятості і кар'єрного зростання. Варто зазначити, що необхідним є впровадження відповідних форм і методів дидактичного контролю і оцінки всіх аспектів результатів навчання, а саме: розвиток професійної придатності учнів, готовність до виконання певних професійних завдань, рівень мотивації, рівень практичної орієнтації, самостійності та реалізації [9].

Принцип безперервності освіти. Навчання є безперервним процесом в тому сенсі, що воно є організованим і здійснюється як процес, котрий включає в себе: формальне, неформальне й інформальне навчання. Разом з тим принцип безперервності освіти передбачає послідовний перехід від дошкільного навчання до шкільного, потім до професійного та післядипломного, а також забезпечує розвиток організованої самоосвіти. Принцип відповідає андрагогічній моделі освітнього процесу, що передбачає єдність навчання, самоосвіти, особистісний культурний розвиток і саморозвиток, що проходить через різні форми кваліфікації в процесі трудової діяльності. Реалізація цього принципу вимагає від закладів освіти

дорослих систематичного здійснення освітнього впливу на учнів ще до етапу їхнього фактичного навчання. Система освіти дорослих повинна створювати умови для розширення можливостей для самоосвіти та самостійного оволодіння певними знаннями, сприяти реалізації ідеї безперервного професійного удосконалення дорослих, забезпечувати всі необхідні умови для подальшого професійного навчання [9].

Висновки. Таким чином, перераховані вище принципи складають основу принципів і вимог, які визначають специфіку професійної підготовки дорослих, що витікає із специфіки дорослого віку і рівня професійної кваліфікації дорослих учнів. Вони є основою для розробки комплексного професійного андрагогічного підходу до організації та здійснення навчання дорослих, що об'єктивно необхідно для визначення якості та ефективності професійних й андрагогічних позицій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Filla W. *Erwachsenenbildung in Europa*. Skriptum Deutschland. Wien, 2009. 70 s.
2. Heimlich U., Behr I. *Inklusion von Menschen mit Behinderung in der Erwachsenenbildung*. Wiesbaden, 2011. S. 813–826
3. Барановська Л.В., Барановський М.М. Концептуальний аспект навчання дорослих у системі вищої освіти України. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Педагогіка. Психологія. Київ : НАУ, 2014. Вип. 5(1). С. 14–19.
4. Боярська-Хоменко А.В. Визначення поняття «дорослість» у країнах Центральної та Східної Європи. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Теорія та методика навчання та виховання»*. Харків, 2018. Вип. 44. с. 29–43
5. Боярська-Хоменко А.В. Основні підходи до визначення поняття «освіта дорослих» в країнах Центральної та Східної Європи. *Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол.ред. І.М. Шоробура*. Хмельницький, 2017. Вип. 23. с. 18–22.
6. Гаман Т.В., Малдаван Г.С. Принципи андрагогіки в підвищенні кваліфікації управлінських кадрів регіону: теорія та практика. *Університетські наукові записки*. 2010. № 3(35). с. 281–287
7. Катански Ч. Андрагогически подход към качеството и ефективността на професионалното обучение на възрастни (ретроспективно изследване). *Bulgarian Journal of Science and Education Policy (BJSEP)*, 2009. Volume 3, Number 1. с. 68–95
8. Пашко О. Навчання дорослих: виклики, специфіка, інтерактивні методи. *Український досвід в регіональному економічному розвитку*. Львів : Галицька видавнича спілка, 2013. 108 с.
9. Трайков А., Катански Ч. Курс за ръководители и експерти по подготовката и квалификацията на кадрите. София : Международна школа за фирмено управление, 1990. 126 с.